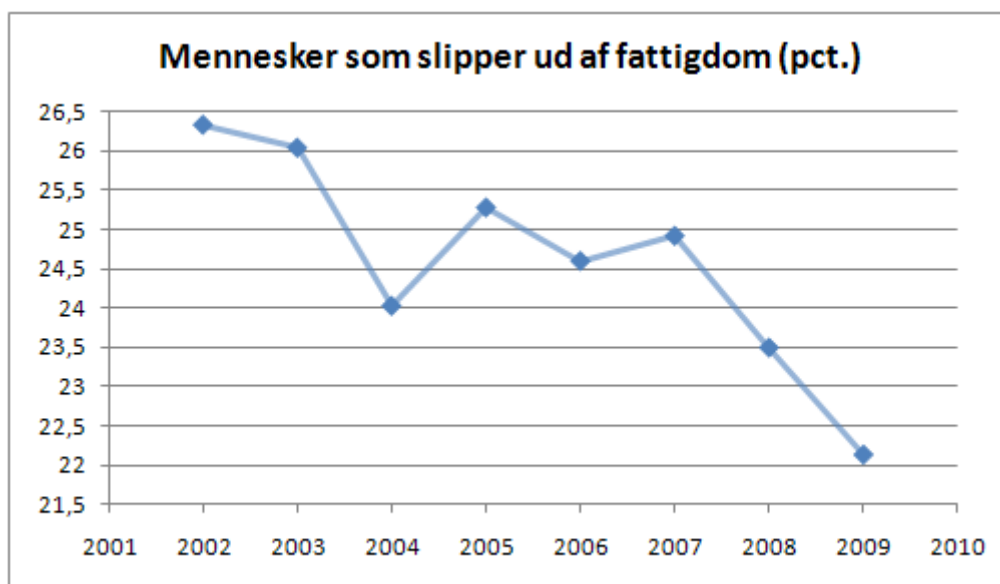

Færre undslipper fattigdomsfælden

I 2001 slap 15,9% af danskerne ud af fattigdom, mens tallet i 2009 kun var 13,4 %. Det er et fald på 19.890 mennesker, som i 2001 ville være sluppet ud af fattigdom, men i 2009 ikke formår eller har muligheden for at slippe fri. Individder der bliver født ind i en fattig og socialt marginaliseret familie, får stadig dårligere chancer i livet – uden mulighed for uddannelse og med risiko for at skifte fra det ene minimumslønnede arbejde til det næste, trods evner til at drive det videre. Den faldende sociale mobilitet har alvorlige konsekvenser, og er både økonomisk eller socialt skadeligt for Danmark.

Den sociale mobilitet falder

Mens man godt kunne have forventet, at den stigende "fattigdom" udelukkende skyldtes at vi fik en større og rigere overklasse, viser en ny undersøgelse at den stigende fattigdom er en direkte konsekvens af faldende social mobilitet i det danske samfund. En ny fattigdomsgrænse, opstillet af projekt Osiris, Københavns Universitet og Copenhagen Business School for Cevea, viser tydeligt, at det ikke kun er fattigdommen, som stiger, men at også den sociale mobilitet falder markant. Den opstillede model SIM (*Social Indkomstmobilitets Model*), inddrager social mobilitet og social arv som kernen i sin definition af fattigdom, og påviser, at denne udvikling ikke en midlertidig ting forårsaget af økonomisk krise og tilfældigheder, men en konsekvent tendens siden 2002. Det er en vedvarende illusion at fattigdom skyldes individuelt dovenskab og som konsekvens af økonomisk frihed: hvor nogen individer arbejder hårdere og derved velfortjent får mere. Fattigdom er ligeledes en konsekvens af sociale uligheder, som holder ellers arbejdsdygtige og ressourcefyldte mennesker tilbage fra at realisere deres potentiale.

Ovenstående graf viser antallet af fattige mennesker i Danmark¹⁾. Over det sidste årti har chancen for at slippe ud af fattigdom aldrig været lavere end 2009. I 2009 var chancen for at slippe ud af fattigdom 26,1%, mens den i 2002 var 22,1%. Det er et fald på 15,7% og dermed 19.890 mennesker, som i 2001 ville være sluppet ud af fattigdom. Parallelt med at vi får flere og flere mennesker i fattigdom, bliver mulighederne for at påvirke egen situation og bryde den negative sociale arv reduceret år for år.

1) Det vil sige, individer som lever under 70% medianen, der forventes at slippe ud af fattigdom over en 5-årig periode.

SIM Rapporten dokumenterer på tværs af aldersgrupper og køn, at faldende sociale mobilitet er en generel tendens blandt de laveste indkomstgrupper. Resultaterne fra denne nye fattigdomsgrænse er derfor særdeles uhyggelige, og kan som konsekvens skabe grobund for et todelt samfund. Med andre ord kan vi i den nærmeste fremtid få to klasser, den øverste bestående borgere med høje uddannelser og positiv social arv i den ene ende, og borgere med lave uddannelser og ringe social arv i den anden ende. En udvikling der også bekræftes i undersøgelsen "Det opdelt Danmark" fra Arbejdernes Erhvervsråd. Arbejdernes Erhvervsråd dokumenterer at de fattigste 10% af danskerne har oplevet et fald på 4.400 kr i indkomst i gennemsnit siden 2001, men tilføjer desuden "Det er en generel tendens, at jo rigere man var i 2001, desto større har den relative fremgang i indkomsten været.". Det vi ser er således, at overklassen og underklassen begge vokser, mens middelklassen skrænker ind. Familier som en gang ender i fattigdom risikerer at forblive i fattigdom hele deres l, og børn født i fattigdom har ringere mulighed for at forbedre deres egne levevilkår.

Svag social mobilitet er kommet for at blive

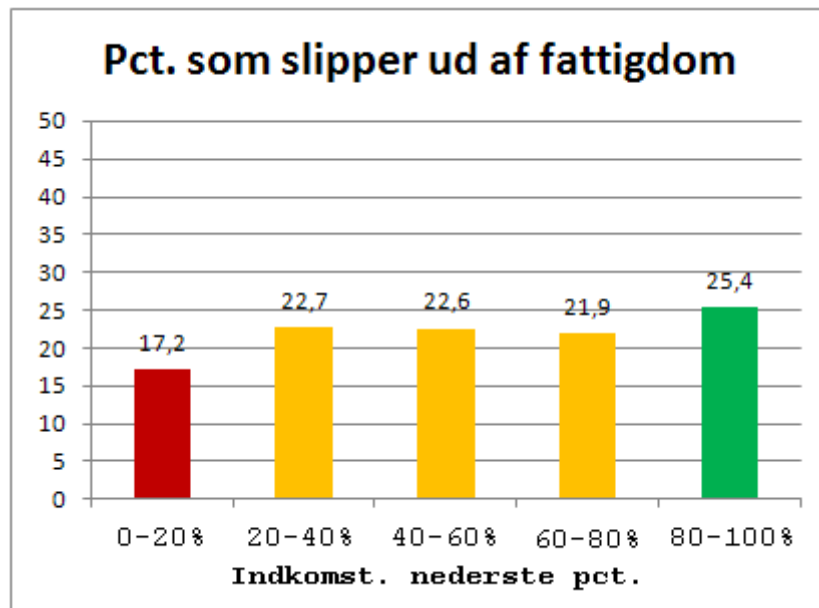
Trods politikere sjældent udtaler sig om social mobilitet, er det bredt anerkendt blandt forskere, at den sociale mobilitet over det sidste årti har været faldende for de svageste. Først og fremmest er opbrydningen med den sociale arv gået i stå. Selvom der er en enorm forskel på Danmark for 100 år siden, eller bare 20 år siden, så har den intergenerationelle sociale arv over de sidste mange år stået absolut stille ^{a) b)}. En af forklaringerne er at velfærdsstaten kun kan hjælpe dårligt stillede familier til et vist punkt ^{a) b)}. Herefter bliver det menneskernes egne kapaciteter, økonomiske kræfter og tilfældigheder som afgør hvorvidt de kan bryde med den sociale arv. Dette stop i udviklingen betyder dermed at et væsentligt aspekt af den sociale mobilitet også gået i stå.

Derudover har regeringen over de sidste mange år indført økonomiske sanktioner mod de svagest stillede i det danske samfund, hvilket har indskrænket deres muligheder yderligere ^{c)}. Adskillige undersøgelser viser, at begrænsningerne på kontanthjælp og starthjælp er kontra-effektive ^{d)}, og frem for at tilskynde individer i arbejde, skubber svage individer længere væk fra arbejdsmarkedet og gør dem således yderligere marginaliseret. Dette medfører at det bliver endnu sværere at bryde med fattigdom i dag end det var for bare 5 år siden. Høgelund J. et al viser også, at aktivering og arbejdsigangsættelse har en signifikant positiv effekt på at få langtidsløse og langtidssyge mennesker i arbejde. Der altså ingen tvivl om, at nedskæringer på velfærdsydelser, som aktivering og kontanthjælp, vil mindske den sociale mobilitet.

Herudover forsvinder ufaglærte arbejdspladser fra Danmark i et langt højere tempo end videreuddannelsen af ufaglærte arbejdere tilbydes. Ifølge LO-undersøgelsen "Fremtidens arbejdsmarked" fra 2010, så har Danmark siden 1981 fået 560.000 færre ufaglærte i beskæftigelse, hvilket svarer til at der blevet nedlagt 21.000 ufaglærte jobs hvert eneste år. Samtidig viser undersøgelsen, at efterspørgslen efter ufaglært arbejdskraft frem mod 2020 vil falde med yderligere forsvinde 195.000 ufaglærte job. I 2002, hvor EU's officielle fattigdomsgrænse ramte sit minimum indtil i dag, havde en ufaglært mere end 2/3 større chance for at forblive arbejdsløs end både faglærte og akademikere ^{e)}, og med den manglende efteruddannelse efterlades de ufaglærte dermed i arbejdsløshed. Alt i alt betyder det, at det faldende antal ufaglærte arbejds sammen med den manglende videreuddannelse, rammer de svagest stillede i samfundet og giver dem endnu dårligere vilkår for at bryde med fattigdommen.

Muligheder, og dermed den sociale mobilitet, for de svagest stillede i Danmark er faldet drastisk over det sidste årti. Dette bekræftes også af undersøgelser fra Arbejdernes Erhvervsråd, som argumenterer for at, mens mellem- og overklassen soler sig i højere uddannelse og højere indkomster, så er der tilbage en marginaliseret underklasse der forsat får ringere og ringere vilkår ^{e)}. Det har dog ikke indtil videre ikke været foretaget undersøgelser af udviklingen og sociale mobilitet for de fattigste i Danmark. Det er netop her den nye fattigdomsgrænse SIM bidrager med altafgørende viden omkring fattigdom. SIM kan med empiriske statistiske argumenter vise hvordan og hvor meget den sociale mobilitet er faldet for de svagest stillede i det danske samfund.

1) Denne form for social mobilitet kaldes også intragenerationel social mobilitet. Læseren bør bemærke at der er væsentlig forskel på dette og den mere udbredte intergenerationelle sociale mobilitet, som i stedet fokuserer på mor/datter og far/søn udviklingen.

Ifølge SIM er den sociale mobilitet, blandt husstande under 70% af indkomstmedianen, svagest for dem som er i den absolutte bund, men stærkest for dem i toppen. Ovenstående diagram viser procentdelen af individer mellem 0 - 70% af indkomstmedianen som slipper ud af fattigdom opdelt per indkomstniveau i 5 kvantiler for året 2004²⁾. Mennesker i bunden har kun 2/3 chance for at slippe ud af fattigdom i forhold til de mennesker som befinder sig i toppen. Så selv blandt de fattigste danskere kan en lille stigning i indkomsten være en afgørende faktor for, hvorvidt man kan opnå positiv social mobilitet og bryde med fattigdom. To ens familier, med præcis samme sammensætning, men forskellige indkomster, vil derfor have væsentlige forskellige chancer for at undslippe fattigdom. Den rigeste, af disse to ellers begge fattige familier, vil have en markant højere chance for at slippe ud af fattigdom. Hvilket understreger Finn Kenneth Hansen's konklusion om, at nedskæringer i kontanthjælp og lignende har en kontra-effektiv virkning på vores samfund ³⁾.

Ved at sætte dette i perspektiv med den stigende ulighed opstår en klar sammenhæng. Mennesker som lever under 50% af indkomstmedianen er nemlig væsentlig dårligere stillet, end mennesker som lever mellem 50-70% af indkomstmedianen simpelthen fordi de har en lavere indkomst. Det er netop dette kvantiler ovenfor viser. Fra 2002-2009 har der dog været en stigning på 33,3% fattige mennesker som lever under 50% af indkomstmedianen ifølge EU's officielle fattigdomsgrænse. Parallelt har, der været et fald på 2,3% fattige mennesker som lever mellem 50-70% af indkomstmedianen. Kort sagt har de fattige mennesker koncentreret sig sammen omkring bunden af bunden. Med vores foregående analyse om, at netop disse mennesker i bunden er værst stillet i social mobilitet perspektiv, er det en uhyggelig udvikling vi har overværet det sidste årti. Det er derfor klart, en at disse voldsomme indkomstmæssige ændringer, vil give det danske samfund et så kraftigt fald i den sociale mobilitet.

Konsekvenser

Den faldende sociale mobilitet betyder først og fremmest, at vi får flere mennesker i fattigdom og dermed et klasseopdelt samfund. Det er et ideologisk spørgsmål, hvorvidt dette er attraktivt eller ej. Men faldende social mobilitet betyder også, at vi får et mere fastlåst samfund, hvor arbejdsdygtige ressourcer stærke individer ikke har muligheden for at realisere deres potentiale. Det har altså økonomiske konsekvenser for samfundet, både fordi det er et spild af menneskelige ressourcer, fordi det svækker det danske arbejdsmarked, men også fordi at resten af samfundet bliver nød til at støtte disse individer. Social mobilitet er afgørende for et dynamisk og konkurrencedygtigt samfund. På længere sigt bliver velfærdsstaten ineffektiv og dyrere at opretholde, og vi kan i yderste konsekvens risikere at den faldende mobilitet bringer enden på det velfærdssamfund vi kender i dag. Netop derfor må det være af ekstraordinær høj prioritet at inddrage social mobilitet i alle politiske såvel som offentlige debatter om fattigdom. Kun ved først at stoppe den sociale mobilitets nedgang, kan vi forbedre Danmarks stilling socialt og økonomisk.

Om SIM-Fattigdomsgrænsen:

Ifølge SIM bliver de husstande som lever under 50% af indkomstmedianen klassificeret som værende fattige og uden mulighed for at bryde med fattigdommen. Mens alle husstande mellem 50-70% af indkomstmedianen bliver empirisk vurderet for hvorvidt de kan opnå en indkomst over 70% af indkomstmedianen i løbet af en 5-årig periode. Modellen vurderer disse husstande statistisk på over 16 forskellige faktorer, herunder uddannelse, beskæftigelse, helbred, alder, køn og social arv. Fattigdomsgrænsen bliver således antallet af mennesker som lever under 50% af indkomstmedianen, sammenlagt med alle de mennesker som lever mellem 50-70% af indkomstmedianen men ikke kan kæmpe sig over 70% af indkomstmedianen. Social mobilitet bliver i denne kontekst et udtryk for hvorvidt man et menneske kan bryde med fattigdom¹⁾. Hvis en given person (eller familie) kan kæmpe sig op på en indtægt over 70%-medianen over 5 år har de således en positiv social mobilitet. Procentsatsen vist på grafen tidligere er derfor et udtryk for andelen af mennesker som forventes at bryde med fattigdom over en 5-årig periode.

Kilder

a) Jæger, Mads Meier, Social arv i Danmark
<http://www.sfi.dk/Default.aspx?ID=4511>

b) Jæger, Mads Meier (2007): "Educational mobility across three generations: The changing impact of social class, economic, cultural, and social capital". *European Societies*, 9(4): 527-550.

c) Finn Kenneth Hansen, Henning Hansen og M. Azhar Hussain.
Personer og familier med de laveste ydelser som forsørgelsesgrundlag - en registerundersøgelse. Marts 2009.

d) Er man fattig med 75.000 kroner om året?
<http://www.information.dk/152288>

e) Rune Åberg: Unemployment Persistency, Over-education and the Employment Chances of the Less Educated

f) Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 2010: "Det opdelte Danmark"
<http://www.ae.dk/publikation/opdelte-danmark>

g) European Commission: Eurostat
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/>

h) Centre for Longitudinal Studies: Disadvantaged Children up to a Year Behind by the Age of Three. London: Institute of Education, 2007

i) Arbejdernes Erhvervsråd, Øget polarisering i Danmark, 2009
<http://www.ae.dk/publikation/oget-polarisering-danmark>

j) Jeroen Smits, Jan Lammers, Wout Ultee: EDUCATIONAL HOMOGENY IN 65 COUNTRIES: AN EXPLANATION OF DIFFERENCES IN OPENNESS USING COUNTRY-LEVEL EXPLANATORY VARIABLES

k) Population Dynamics: Poverty, Inequality, and Self-Regulating Fertility Rates, Springer, Population and Environment, Vol. 24, No. 1, Sep., 2002
Virginia Deane Abernethy

l) Polarization: Concepts, Measurement, Estimation, Econometrica, Vol. 72, No. 6, Nov., 2004,
Jean-Yves Duclos, Joan Esteban and Debraj Ray,

m) Richard Wilkinson og Cevea direktør Jens Jonatan Steen : Ulighed rammer alle

| pñ) Jan Høgelund, Anders Holm, James McIntosh, “Does graded return to work improve disabled workers’ labor market attachment?”

<http://www.econ.ku.dk/cam/wp0910/2009-06.pdf/>

Iulian Vlad Serban, 2011, ”Fattigdom i Danmark – En socio-økonomisk kvantitativ analyse af befolkningen”

Hvoraf der særligt refereres til:

Danmarks Statistik: Statistikbanken

European Commission: Eurostat
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/>

ESS Round 4: European Social Survey Round 4 Data (2008). Data file edition 4.0. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.

ESS Round 3: European Social Survey Round 3 Data (2006). Data file edition 3.3. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.

ESS Round 2: European Social Survey Round 2 Data (2004). Data file edition 3.2. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.

ESS Round 1: European Social Survey Round 1 Data (2002). Data file edition 6.2. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.

OECD Statistics, OECD.StatExtracts,
<http://stats.oecd.org/>